

The article deals with the psychological aspects of professional development specialist social services, analyzes the main stages of human subjects work stages in the formation of professional skills in the skills development and different approaches to the periodization of becoming professional fitness experts who, as the analysis, out of somewhat different principles and complement each other. The analysis of the relevant literature shows that the treatment component of professional development in a variety of researchers have some differences, although significant differences while also not observed.

As a special form of professional consciousness of consciousness varies with the individual professional development.

The effectiveness of the social sphere is considered as the maximum possible in the circumstances to achieve the objectives to meet the social needs of the population at optimum cost.

Key words: professional consciousness, professional, specialist social, professional development, professional development, stages of professional development, professional skills.

Отримано 10.04.2017

УДК 37.061

Н. І. Сабат
nataliasabat12@gmail.com

ДІТИ МІГРАНТІВ: СУЧАСНІ ДЕФІНІЦІЇ ТА ТИПОЛОГІЇ

Сабат Н. І. Діти мігрантів: сучасні дефініції та типології. У статті розкрито зміст сучасних дефініцій та типологій дітей із сімей мігрантів, здійснених вітчизняними та зарубіжними вченими. Окреслено поняття «діти мігрантів», «діти трудових мігрантів», «соціальні сироти», «євросироти», «транснаціональні сім'ї». Охарактеризовано негативні наслідки міграції та виклики, з якими стикаються діти мігрантів: стигматизація, соціальна дезорієнтація, емоційна депривація та ін.

Доведено основну роль освітніх закладів у підтримці дітей мігрантів, необхідність опікунсько-виховної роботи з ними. Виокремлено основні методи й форми роботи з дітьми мігрантів:

бесіда, індивідуальне консультування, соціально-психологічний і соціально-педагогічний тренінг, гра, арттерапія. Виявлено основні напрями навчально-методичної роботи вчителя початкової школи: розроблення додаткових навчальних програм для учнів-реемігрантів, які повертаються з батьками на батьківщину, та програм інтеграції і адаптації біженців та іммігрантів; наполегливу протидію расизму і ксенофобії; сприяння збереженню етнічної самобутності та мови імміграційних етнічних груп, розвиток їхньої культурної взаємодії з іншими етносами українського суспільства; розробку та запровадження спеціальних навчальних програм для дітей іммігрантів, спрямованих на опанування ними державної мови, вивчення історії та культури України та ін.

Ключові слова: міграція, діти мігрантів, соціальні сироти, євросироти, транснаціональна сім'я, школа, учитель, опікунсько-виховна діяльність, форми, методи, засоби, технології діяльності.

Сабат Н. И. Дети мигрантов: современные дефиниции и типологии. В статье раскрыто содержание современных дефиниций и типологий детей из семей мигрантов, осуществленных отечественными и зарубежными учеными. Определены понятия «дети мигрантов», «дети трудовых мигрантов», «социальные сироты», «евросироты», «транснациональные семьи». Охарактеризованы негативные последствия миграции и вызовы, с которыми сталкиваются дети мигрантов: стигматизация, социальная дезориентация, эмоциональная депривация и др.

Доказано основную роль образовательных учреждений в поддержке детей мигрантов, необходимость попечительско-воспитательной работы с ними. Выделены основные методы и формы работы с детьми мигрантов: беседа, индивидуальное консультирование, социально-психологический и социально-педагогический тренинг, игра, арттерапия. Выявлены основные направления учебно-методической работы учителя начальной школы: разработка дополнительных учебных программ для учеников-реэмигрантов, которые возвращаются с родителями на родину, и программ интеграции, адаптации беженцев и иммигрантов; упорное противодействие расизму и ксенофобии; содействие сохранению этнической самобытности и языка иммиграционных этнических групп, развитие их культурного взаимодействия с другими этносами украинского общества;

разработку и внедрение специальных учебных программ для детей иммигрантов, направленных на овладение ими государственного языка, изучение истории и культуры Украины и др.

Ключевые слова: миграция, дети мигрантов, социальные сироты, евросироты, транснациональная семья, школа, учитель, попечительско-воспитательная деятельность, формы, методы, средства, технологии деятельности.

Постановка проблеми. У сучасному світі, в тому числі і в Україні, швидкими темпами поширюється явище міграції, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Діти складають значну частину від загальної кількості мігрантів в Україні. Вони є найуразливішою категорією, адже найгостріше відчувають відсутність адекватних засобів та механізмів інтеграції у різних сферах суспільного життя. У щорічному Посланні на Всесвітній День мігранта і біженця (15 січня) Папа Франциск закликає дбати про дітей, які втричі вразливіші, бо є неповнолітніми, чужинцями та незахищеними, коли з різних причин змушені жити далеко від батьківщини, відокремлені від любові родини [13]. За даними Міжнародної організації з міграції, в Україні понад 200 тисяч дітей лише з сімей трудових мігрантів. Вони становлять близько третини від загальної кількості дітей в окремих районах Закарпаття, Буковини. У зв'язку з цим загострилася необхідність активізувати діяльність різних соціальних інституцій, які могли б реалізувати опікунсько-виховну діяльність з ДМ.

Аналіз останніх досліджень. Питанню типологій сімей мігрантів присвячені дослідження вітчизняних (О. Іванкової-Стецяк, Г. Католик, І. Ключковської) та польських (А. Бжезинська, Б. Вальчак, А. Тинельський) дослідників. Н. Гевчук, В. Пігіда розробляють технології соціально-педагогічної діяльності з дітьми мігрантів, описують форми та методи роботи з ними.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз сучасних типологій дітей мігрантів. Знання дефініцій, типів сімей мігрантів, їхніх проблем та викликів сприятиме ефективності діяльності з ними вчителів, соціальних педагогів, психологів, – усіх, хто працює в дитячому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітнянський простір не може залишатися осторонь сучасних глобальних перетворень, оскільки саме освіта має найактивніше реагувати на

зміни в суспільстві. ЗНЗ повинен стати організатором і координатором цієї роботи. Школа є важливим соціальним інститутом, який допомагає дітям мігрантів успішно адаптуватися й соціалізуватися. Саме освітнім закладам відводиться основна роль у підтримці дітей мігрантів [15, с. 10]. Педагоги, психологи, представники шкільної адміністрації повинні шукати оптимальні шляхи для взаємної адаптації дітей корінного населення та дітей із сімей мігрантів задля створення сприятливих умов освітнього середовища для одних та других. Школа – це модель суспільства у мініатюрі, адже саме тут відбувається формування особистості дитини та її поведінки. Освіта забезпечує відтворення та засвоєння соціального досвіду, знань і цінностей, необхідних для соціальної практики; формує навички соціальних відносин. Водночас школа є сферою духовного росту дитини [1, с. 28]. Відсутність систематичної опікунсько-виховної діяльності з ними може спричинити ряд негативних явищ: зниження рівня успішності, девіації, суїцидальні настрої тощо. У ситуації безконтрольності інтеграція дітей мігрантів у середовище загальноосвітньої школи та загалом у соціум швидше можуть мати деструктивний потенціал, аніж конструктивний. Тому впровадження системи опікунсько-виховної діяльності з означеною категорією дітей для України є нагальною потребою. Для ефективної роботи з дітьми мігрантів учителі повинні знати типологізацію цього явища.

Діти трудових мігрантів – це особлива соціально-демографічна категорія дітей, які внаслідок виїзду батьків за кордон на заробітки залишаються без належного батьківського піклування [2, с. 32].

Діти мігрантів – це здебільшого вихідці з малозабезпечених сімей, діти вимушених переселенців. Результати досліджень науковців свідчать, що психологічний стан більшості дітей мігрантів є нестійким: у них низький рівень стресостійкості та схильності до дезадаптації у стресових ситуаціях, високий рівень тривожності, надмірна агресивність, невпевненість у собі та у власних силах [11, с. 129]. Діти мігрантів соціально незахищені, вони важче, ніж дорослі, переносять труднощі нових умов та обставин [14, с. 15]. У 2008 році Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою започаткував проект «Діти емігрантів про себе», результати якого виявили такі негативні наслідки міграції: вироблення негативного стереотипу сім'ї; психологічні травми, які спричиняють девіації; зміна системи ціннісних орієнтацій; формування пласту молодих людей-утриманців [3]. Діти, чий батьки

працюють за кордоном, часто беруть на себе вину за вимушену міграція власних батьків, що формує в них безпідставне почуття провини [6]. У дітей мігрантів змінюється сприйняття ними власної сім'ї. Їм важко з'ясувати ролі, які виконує кожен у сім'ї, а особливо їхню [7, с. 140].

Сучасна еміграція, крім економічних, соціальних, демографічних та інших проблем, породила два небезпечних явища (аномалії), які вкладаються у поняття «соціальні сироти» та «національні сироти» та несуть загрозу втрати національної ідентичності цілих поколінь молодій українській генерації [9, с. 4, 11]. Утім, частина вчених вважає ці терміни некоректними стосовно дітей мігрантів, доводячи, що у таких назвах криється соціальне виключення, дискримінація, стигматизація, нівелюється самоідентифікація, самоусвідомлення та самооцінка дитини [9, с. 92]; типологізація дітей може призвести до їхньої стигматизації, тим паче, що не кожному дитину, чий батьки працюють за кордоном, можна віднести до категорії євросиріт [20, с. 72].

У категорії соціальних сиріт учені виокремлюють дітей-євросиріт. Науковці означають їх по-різному: діти, один чи обоє батьків яких виїхали на заробітки за кордон; діти, що залишилися без опіки внаслідок виїзду батьків за кордон. Найскладнішим залишається аспект втрати або ж часткового обмеження виховних функцій сім'ї. Позбавлення дітей батьківської опіки призводить до дисфункцій у сім'ї, проблем у вихованні залишених дітей. Водночас виїзд батьків за кордон може бути реакцією на вже існуючі сімейні негаразди й проблеми [20, с. 72].

У типології дітей-сиріт А. Тинельський (А. Tynelski) виокремлює в окрему підкатегорію сирітство міграційне (євросирітство). До цієї групи відносить дітей, чий батьки перебувають за кордоном на заробітках. Це «тимчасово неповні» сім'ї. Автор виділяє типи таких сімей:

- сім'я тимчасово неповна у зв'язку із перебуванням одного з батьків на заробітках за кордоном;
- сім'я тимчасово неповна у зв'язку із перебуванням обох батьків на заробітках за кордоном одночасно;
- сім'я тимчасово неповна у зв'язку із перебуванням одного з батьків на заробітках за кордоном;
- сім'я тимчасово неповна у зв'язку із частими поїздками батьками за кордон;
- сім'я стало неповна перед виїздом батьків за кордон;

– сім'я неповна у зв'язку із перебуванням одного з батьків на заробітках за кордоном;

– сім'я неповна внаслідок розлучення або залишення батьків за кордоном [Цит. за: 19, с. 103].

Водночас виїзд батьків за кордон не можна вважати підставою для віднесення дитини до категорії євросиріт. Це залежить також від таких чинників:

– індивідуальних особливостей дитини (вік, суспільно-емоційна чутливість);

– відносини у сім'ї;

– тип еміграції (виїзди перманентні, циклічні, відсутність батька, матері, обох батьків);

– інтенсивність контактів одного чи обох родичів із дитиною після виїзду з краю [19, с. 104].

Натомість Б. Вальчак (B. Walczak) зводить термін «євросироти» до ситуації, у яких трудова міграція батьків призводить до втрати сім'єю своїх виховних ункцій, таких як соціалізація, емоційний та культурний розвиток дитини [Цит. за: 19, с. 104–105].

Результати численних досліджень засвідчують, що, чим молодші за віком діти мігрантів, тим більше потребують вони допомоги й опіки. Тому опікунсько-виховна діяльність школи й учителя є для них дуже потрібною, своєчасною, ефективною та різносторонньою. І, навпаки, для старших школярів опікунсько-виховна діяльність зводиться до створення умов шкільного середовища, безпечного для учня [22].

О. Іванкова-Стецюк, Г. Селещук виокремлюють такі потенційні загрози повноцінному вихованню дитини трудового мігранта:

– загроза стигматизації, яка виражається у прискоренні появи у свідомості ДТМ метанаративу жертви внаслідок дії таких факторів, як нещире співчуття знайомих, перманентні апелювання фактичних опікунів до оточуючих із метою привернути увагу до своєї персони;

– загроза соціальної дезорієнтації, тобто невміння орієнтуватися у життєвих ситуаціях, налагоджувати стосунки, формувати життєві перспективи тощо;

– загроза емоційної депривації, коли труднощі у налагодженні емоційних зв'язків з іншими людьми є результатом браку істинної стійкості у житті людини, позбавленої в дитячому віці належної емоційної підтримки [15, с. 18].

Неповність сімей негативно впливає на виховання дитини: деформує її морально-емоційний розвиток; призводить до появи

таких негативних якостей і рис, як замкнутість, недовіра, егоїзм, недисциплінованість, упертість, байдужість та ін.; зменшую коло знань, інтересів, захоплень і умінь; звужує сферу і вид взаємин, спілкування, їхнє різноманіття; закладає у свідомості дитини перекручені уявлення про сім'ю, її функції, особливості життєдіяльності. Діти емігрантів у своєму розвитку і становленні переживають надзвичайно велику кількість труднощів: родинну депривацію [8, с. 450], наслідки феномену раннього збагачення (невміння розпоряджатися отриманими коштами, формування рис транжирства, споживацтва, утриманства і т. д.); психологічні проблеми (відсутність уваги, турботи, емоційна вразливість, міжособистісні стосунки); невідомість організувати своє дозвілля; порушення психоемоційних станів і соціального статусу, що може спричинити розвиток різних психічних захворювань; проблема виникнення шкідливих звичок; погіршення успішності, пропуски занять з неповажних причин; проблеми соціалізації і соціальної адаптації та інші [9, с. 81–82]. Завищена самооцінка в ДМ часто межує з інфантильним егоцентризмом [17, с. 197].

Учителям доводиться працювати також із дітьми з сімей, які переміщуються з тимчасово окупованих територій та районів проведення АТО. На новому місці проживання вимушено переміщені особи стикаються з низкою проблем та викликів, зумовлених новим середовищем, новою для них культурою, мовою, недостатністю інформації та доступу до сфери соціального обслуговування. Нове середовище робить дітей уразливішими до проблем, з якими вони стикалися й раніше. Все це впливає на успішність та поведінку дітей, викликає відчуття незахищеності та несправедливості, образи на оточуючих, спричиняє появу депресивних розладів.

Одним із наслідків міграції стало виникнення нових типів сімей: сім'ї трудових, нелегальних мігрантів; внутрішньо переміщені особи; транснаціональні сім'ї. Останній феномен достатньо повно представлений у зарубіжних дослідженнях (як-от [21]) і недостатньо повно вивчений в Україні. Узагальнюючи наявний досвід, дослідники пропонують ввести в український науковий дискурс поняття транснаціональної сім'ї для окреслення нового типу сім'ї, що виник внаслідок трудової міграції з України. Поняття «трансмігранти» означає мігрантів, які «живуть одночасно в декількох місцях у включені у більш ніж одне суспільство». Вони утворюють «соціальні поля, що перетинають географічні, культурні і

політичні кордони держав». Транснаціональна сім'я характеризується географічною дисперсією сімейної групи та тривалістю стійких зв'язків через кордони у зв'язку з міграцією одного або кількох членів [15, с. 30–31]. Зазвичай сім'ї мігрантів відносять до дистантного типу сімей. Утім, І. Ключковська вважає, що українські сім'ї, котрі розірвані кордонами, мають свої особливості, пов'язані зі статусом трудових мігрантів (легальним, чи нелегальним), гендерним аспектом міграції (жіноча, чоловіча), комплексом проблем, обумовлених візовими питаннями, особливостями міграційної політики України та країн перебування, що прямо чи опосередковано впливають на функціонування родини та визначають її специфіку. Тому їх слід виокремити із загальної категорії дистантних та віднести, згідно з міжнародною термінологією, до транснаціональних [15, с. 35]. Також сім'ї мігрантів пропонують означати терміном «полілокальна сім'я» [5, с. 5]. Даний термін характеризує сім'ю, в якій подружжя тривалий час проживає нарізно і/або батьки передоручають безпосередній догляд своїх дітей іншими членами родини [15, с. 10].

Трансформація родини у транснаціональну невідворотно пов'язана зі значними психологічними стресами, тривогами, відчуттям провини. Все це вимагає цілком інших форм налагодження сімейних стосунків, відмінних від традиційних. Діти з транснаціональних сімей опиняються в ситуації між двома культурами, ідентичностями, системами освіти і ризикують опинитися на маргінесах обох. Часто батьки ідентифікують себе з однією країною, а діти – з іншою, що загрожує втратою власної ідентичності [15, с. 9]. Отже, виникає потреба роботи і з такою категорією сімей.

Громадськими організаціями, фондами сьогодні реалізується ряд проектів, спрямованих на підтримку сімей мігрантів. Так, Європейським Союзом і Фондом Томсона в Україні реалізується проект «Голос місцевих ЗМІ», який спрямований на зменшення соціальної напруги в суспільстві, викликаній конфліктом на Сході країни. Водночас не існує єдиної програми чи концепції, спрямованої на захист дітей із сімей мігрантів, що значно утруднює підготовку майбутніх педагогів до опікунсько-виховної діяльності з ними.

Збройний конфлікт на Сході України загострив труднощі дітей мігрантів (поширення соціально небезпечних та інфекційних хвороб, скорочення програм імунізації, загострення жорстокості та насильства щодо дітей та у дитячому середовищі, погіршення

доступу до послуг освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери). Підвищився ризик зростання соціального сирітства. Чоловіки, які підтримують «ДНР» та «ЛНР», перешкоджають дружинам, у т.ч. із малими дітьми, покидати зону конфлікту. Додатково бойовики забороняють переміщати дітей за межі контрольованих ними територій Луганської та Донецької областей, крім РФ. Наявні приклади трудової та сексуальної експлуатації дітей, у т.ч. малолітніх. Жертви насильства, зазвичай, залишаються поза досяжністю заходів зі звільнення, реінтеграції та надання правової допомоги, хоча потребують доступу до правосуддя та послуг реабілітації та соціальної інтеграції. З'явилася нова категорія дітей, щодо якої Україна не має досвіду – діти-комбатанти, які мають досвід участі у збройних конфліктах та використання зброї [16].

Важливим середовищем для проведення опікунсько-виховної діяльності з дітьми мігрантів діяльності виступає школа як звичне оточення, в якому дитина перебуває, спілкується, відчуває себе комфортно та є адаптованою до існуючих вимог. Найбільшою мірою опікунська діяльність із дітьми трудових мігрантів стосується працівників навчальних закладів – учителів, класних керівників, шкільного соціального педагога, психолога, адже вони мають унікальні можливості для отримання вичерпної інформації про дитину шляхом проведення спостережень, тестів, опитувань та застосування інших діагностичних методів. Однак у ЗНЗ соціальний педагог як штатна одиниця працює при умові, якщо тут навчається не менше 700 (для міських шкіл) і не менше 300 (для сільських шкіл) учнів. При наявності меншої кількості дітей (до 499 у міських та до 99 у сільських) максимальним нормативом визначено відповідно 0,5 та 0,25 ставки [12], що, зрозуміло, не сприяє якості професійної діяльності соціального педагога. Водночас у 2016–2017 н.р. кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України скоротилася майже наполовину порівняно з 1990–1991 н.р. (від 7 132 000 до 3 846 000) [4]. Також в Україні функціонує майже 5 тисяч малокомплектних шкіл, в яких навчається менше сорока учнів. Тому в більшості ЗНЗ опікунсько-виховну діяльність з дітьми мігрантів реалізують учителі. Відтак, актуалізується потреба їхньої професійної підготовки до цього виду діяльності. Державними освітніми стандартами вищої професійної освіти за напрямом «Початкова освіта» передбачена професійна підготовка фахівців із різними категоріями учнів, однак роботі з дітьми із сімей мігрантів приділено недостатньо уваги. Не охопленою не лише в освітніх, а й

нормативних документах залишилися категорії «дитина – внутрішньо переміщена особа», «дитина, розлучена з сім'єю, яка є громадянином України й яка, або законний представник якої, звернулася (звернувся) до компетентних органів України із заявою про визнання її внутрішньо переміщеною особою або особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту», «діти-комбатанти» [16]. Отже, вищим навчальним закладам необхідне якісне оновлення системи освіти, оскільки саме тут закладаються теоретико-методологічні та змістові, методичні засади освіти, формується педагогічне мислення та професіоналізм майбутнього вчителя. Н. Якса обстоює позицію, згідно якої «онтологія освіти виходить за рамки чистої професійної педагогічної діяльності і виявляється міцно спаяною з соціумом, історією, культурою» [18, с. 130]. Таким чином науковець підкреслює не тільки вузько професійну значущість освіти, а й її роль у діалектичному процесі всього людського існування.

Науковцями проаналізовано існуючі форми та методи соціально-педагогічної підтримки, визначено найбільш ефективні серед них, використання яких є доцільним у роботі з дітьми мігрантів. Так, В. Пігіда розкриває сутність таких форм і методів, як: бесіда, індивідуальне консультування, соціально-психологічний і соціально-педагогічний тренінг, гра, арттерапія; визначає специфіку їх застосування у соціально-педагогічній діяльності з дітьми, батьки яких працюють за кордоном, спеціалістами соціальних служб і працівниками навчальних закладів, які вони відвідують [11, с. 129-137].

Автор пропонує такі етапи технології роботи з дітьми трудових мігрантів: виявлення дітей, батьки яких виїхали працювати за кордон, та створення інформаційної бази даних про такі сім'ї; встановлення контактної взаємодії з цими дітьми і діагностування їхніх специфічних проблем; визначення мети та завдань, складання індивідуального плану соціально-педагогічної діяльності з кожною дитиною, визначення необхідних форм, методів, засобів, методик і технологій роботи; безпосередня індивідуальна робота спеціалістів (соціального педагога, психолога, педагога) з дитиною, надання їй конкретної допомоги, захист прав та представництво інтересів; залучення до групової діяльності; налагодження стосунків і взаємодія з оточенням дитини (батьками, родичами, друзями тощо); аналіз здійсненої роботи, оцінка її результативності, а у разі виникнення нових або глибоко прихованих проблем внесення

необхідних змін та коригування процесу надання допомоги [10, с. 191].

Результати власних та проаналізованих нами наукових досліджень дозволяє стверджувати, що навчально-методична робота вчителя початкової школи передбачає: розробку додаткових навчальних програм для учнів-реємігрантів, які повертаються з батьками на батьківщину, спрямованих на полегшення для них продовження навчання в Україні; розробку і втілення програм інтеграції та адаптації біженців та іммігрантів; наполегливу протидію расизму і ксенофобії; сприяння збереженню етнічної самобутності та мови імміграційних етнічних груп, розвиток їхньої культурної взаємодії з іншими етносами українського суспільства на основі взаємозбагачення культур; розробку та запровадження спеціальних навчальних програм для дітей іммігрантів, спрямованих на опанування ними державної мови, вивчення історії та культури України, а також методів адаптації дітей з іммігрантських родин до української освітньої системи; поширення позитивної інформації про імміграцію та іммігрантів, їхній внесок у розвиток українського суспільства, популяризацію ідеї толерантності та багатокультурності, виховання неприйняття расових та національних упереджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на сьогодні ще недостатньо повно вивчено феномен сім'ї мігрантів, не вироблено єдиних вимог щодо дефініювання їх. У сучасних дослідженнях розробляються характеристики та класифікації відносно нових типів сімей: сім'ї трудових, нелегальних мігрантів; внутрішньо переміщені особи; транснаціональні сім'ї.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми. Детальнішого вивчення потребують соціальні, психологічні проблеми дітей мігрантів, підготовка вчителя до роботи з ними.

Список використаних джерел

1. Булавенко С. Д. Шляхи формування соціально-адаптованої особистості в загальноосвітній школі / С. Д. Булавенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». – Чернігів: Вид-во ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. – Вип. 96. – С. 28–30.

2. Гевчук Н. С. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального

закладу: навч.-метод. посібн. / за ред. проф. Р. Х. Вайноли / Н. С. Гевчук. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 128 с.

3. Діти емігрантів про себе. Сповіді. Думки. Судження... Біль / заг. ред. та упоряд. І. Калинець, Н. Гумницька; Міжнародний ін-т освіти, культури та зв'язків з діаспорою, НУ «Львівська політехніка». – Львів: Видавничий відділ «Артос» Фондації «Андрей», 2008. – 112 с.

4. Загальноосвітні навчальні заклади (за даними Міністерства освіти і науки) // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Іванкова-Стецяк О. Виклики та адаптаційні резерви полілокальних родин українських трудових мігрантів / О. Іванкова-Стецяк, Г. Селещук, В. Сусак. – Львів, 2011. – 130 с.

6. Католик Г. Доповідь: Діти заробітчан: новітнє соціальне сирітство / Г. Католик. – Львів: Комісія «Справедливість і Мир» УГКЦ, 2007. – 112 с.

7. Ковальчук А. Уявлення про сім'ю в дітей трудових емігрантів / А. Ковальчук // Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика; за заг. ред. Г. В. Католик. – Львів: Астролябія, 2009. – С. 134–141.

8. Крупник І. Р. Наявність впливу батьківської депривації в сім'ї трудових мігрантів / І. Р. Крупник // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К., 2014. – Т. 11. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 450-456.

9. Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства: зб. наук. статей і виступів за матер. круглих столів / Міжнар. ін-т освіти, культури та зв'язків з діаспорою Нац. ун-ту «Львівська політехніка»; уклад. І. М. Ключковська, Н. О. Гумницька. – Львів: МІОК Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 250 с.

10. Пігіда В. М. Технології соціально-педагогічної діяльності з дітьми трудових мігрантів / В. М. Пігіда // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 11. – С. 186-193.

11. Пігіда В. М. Форми й методи соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів у системі взаємодії соціальних служб та навчальних закладів / В. М. Пігіда // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 16. – С. 129-137.

12. Положення про психологічну службу системи освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>

13. Послання Святішого Отця Франциска до Всесвітнього дня мігрантів та біженців 2017 року [15 січня 2017] «Малолітні мігранти, вразливі і безголосі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitua.com.ua/article/201701/2064-dity-naybilsh-vrazlyvoyu-grupoju-sered-migrantiv-papa>

14. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації / Ю. М. Галусян, І. А. Шваб, Т. О. Дорошенко та ін. – К. : Міжнар. жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»; Укр. ін.-т соц. досл. ім. Олександра Яременко; Кіровоград. юрид. ін.-т хар. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – 63 с.

15. Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання: збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 22 березня 2012 р. – Львів : вид-во НУ «Львівська політехніка», 2012. – 476 с.

16. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах: аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Кочемировська // Національний інститут стратегічних досліджень. № 11. Серія «Соціальна політика». – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1660/>

17. Яворська І. Покинуті діти як соціальний феномен економічної міграції кінця ХХ – початку ХХІ ст. (на матеріалах Чернівецької області) / І. Яворська // Українознавчий альманах. – 2014. – Вип. 15. – С. 194–198.

18. Якса Н. В. Міжкультурно орієнтоване навчання – головний пріоритет освіти ХХІ сторіччя / Н. В. Якса // Креативна педагогіка: науково-педагогічне видання. – 2012. – Вип. 6. – С. 129–133.

19. Albański L. Wybrane zagadnienia z pedagogiki opiekuńczej / Leszek Albański, Stanisław Gola. – Jelenia Góra, 2013. – 238 s.

20. Brzezińska A.-I. Psychologiczne konsekwencje (euro)sieroctwa: funkcjonowanie rodziny, diagnoza i pomoc / Anna Izabela Brzezińska, Joanna Matejczuk // studia edukacyjne. – 2011. – № 17. – S. 71–87.

21. Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej / Ogólnopolskie badanie; autor raportu Bartłomiej Walczak; Opieka naukowa prof. dr hab. Marek Konopczyński. – Warszawa, 2014. – 100 s.

22. Pomocy ze strony szkoły / Eurosieroctwo // Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eurosieroctwo>

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bulavenko S. D. Shljahi formuvannja social'no-adaptovanoï osobistosti v zagal'noosvitnij shkoli / S. D. Bulavenko // Visnik Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu. Serija «Pedagogichni nauki». – Chernigiv: Vid-vo ChNPU imeni T. G. Shevchenka, 2012. – Vip. 96. – S. 28–30.

2. Gevchuk N. S. Organizacija vihovnoï roboti z dit'mi trudovih migrantiv v umovah zagal'noosvitn'ogo navchal'nogo zakladu: navch.-metod. posibn. / za red. prof. R. H. Vajnoli / N. S. Gevchuk. – Kam'janec'-Podil's'kij, 2011. – 128 s.

3. Diti emigrantiv pro sebe. Spovidi. Dumki. Sudzhennja... Bil' / zag. red. ta uporjad. I. Kalinec', N. Gumnica; Mizhnarodnij in-t osviti, kul'turi ta zv'jazkiv z diasporoju, NU «L'vivs'ka politehnika». – L'viv: Vidavnichij viddil «Artos» Fundacii «Andrej», 2008. – 112 s.

4. Zagal'noosvitni navchal'ni zakladi (za danimi Ministerstva osviti i nauki) // Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Ivankova-Stecjak O. Vikliki ta adaptacijni rezervi polilokal'nih rodin ukraïns'kih trudovih migrantiv / O. Ivankova-Stecjak, G. Seleshhuk, V. Susak. – L'viv, 2011. – 130 s.

6. Katolik G. Dopovid': Diti zarobitchan: novitne social'ne siritstvo / G. Katolik. – L'viv: Komisija «Spravedlivist' i Mir» UGKC, 2007. – 112 s.

7. Koval'chuk A. Ujavlennja pro sim'ju v ditej trudovih emigrantiv / A. Koval'chuk // Ditjacha ta junac'ka psihoterapija: teorija i praktika; za zag. red. G. V. Katolik. – L'viv: Astroljabija, 2009. – S. 134–141.

8. Krupnik I. R. Najavnist' vplivu bat'kivs'koï deprivacii v sim'i trudovih migrantiv / I. R. Krupnik // Aktual'ni problemi psihologii: zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G. S. Kostjuka: Psihologija osobistosti. Psihologichna dopomoga osobistosti. – K., 2014. – T. 11. – Vip. 11. – Ch. 1. – S. 450-456.

9. Novitnja emigracija: problemi social'nogo i nacional'nogo siritstva: zb. nauk. statej i vistupiv za mater. kruglih stoliv / Mizhnar. in-t osviti, kul'turi ta zv'jazkiv z diasporoju Nac. un-tu «L'vivs'ka politehnika»; uklad. I. M. Kljuchkovs'ka, N. O. Gumnica. – L'viv: MIOK Nacional'nogo universitetu «L'vivs'ka politehnika», 2010. – 250 s.

10. Pigida V. M. Tehnologii social'no-pedagogichnoi dijial'nosti z dit'mi trudovih migrantiv / V. M. Pigida // Visnik Lugans'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauki. – 2013. – № 11. – S. 186-193.

11. Pigida V. M. Formi j metodi social'no-pedagogichnoi pidtrimki ditej trudovih migrantiv u sistemi vzaemodii social'nih sluzhb ta navchal'nih zakladiv / V. M. Pigida // Visnik Lugans'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauki. – 2012. – № 16. – S. 129-137.

12. Polozhennja pro psihologichnu sluzhbu sistemi osviti Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>

13. Poslannja Svjatishogo Otcja Franciska do Vsesvitn'ogo dnja migrantiv ta bizhenciv 2017 roku [15 sichnja 2017] «Malolitni migranti, vrazlivi i bezgolosi» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://svitua.com.ua/article/201701/2064-dity-naybilsh-vrazlyvoyu-grupoyu-sered-migrantiv-papa>

14. Problemi ditej trudovih migrantiv: analiz situacii / Ju. M. Galustjan, I. A. Shvab, T. O. Doroshenko ta in. – K. : Mizhnar. zhinochij pravozahisnij centr «La Strada – Ukraïna»; Ukr. in.-t soc. dosl. im. Oleksandra Jaremenko; Kirovograd. jurid. in.-t har. nac. un-tu vnutr. sprav, 2006. – 63 s.

15. Transnacional'ni sim'ï jak naslidok ukraïns'koï trudovoï emigracii: problemi ta shljahi ih rozv'jazannja: zbirnik dopovidej Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii, 22 bereznja 2012 r. – L'viv : vid-vo NU «L'vivs'ka politehnika», 2012. – 476 s.

16. Shhodo dotrimannja Ukraïnoju mizhnarodnih standartiv zahistu prav ditej u zbrojnih konfliktah: analitichna zapiska [Elektronnij resurs] / O. Kochemirovs'ka // Nacional'nij institut strategichnih doslidzhen'. № 11. Serija «Social'na politika». – Rezhim dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1660/>

17. Javors'ka I. Pokinuti diti jak social'nij fenomen ekonomichnoi migracii kincja HH – pochatku HHI st. (na materialah Chernivec'koï oblasti) / I. Javors'ka // Ukraïnoznavchij al'manah. – 2014. – Vip. 15. – S. 194–198.

18. Jaksa N. V. Mizhkul'turno orientovane navchannja – golovnij prioritet osviti HHI storichchja / N. V. Jaksa // Kreativna pedagogika: naukovo-pedagogichne vidannja. – 2012. – Vip. 6. – S. 129–133.

19. Albański L. Wybrane zagadnienia z pedagogiki opiekuńczej / Leszek Albański, Stanisław Gola. – Jelenia Góra, 2013. – 238 s.

20. Brzezińska A.-I. Psychologiczne konsekwencje (euro)sieroctwa: funkcjonowanie rodziny, diagnoza i pomoc / Anna Izabela Brzezińska, Joanna Matejczuk // studia edukacyjne. – 2011. – № 17. – S. 71–87.

21. Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej / Ogólnopolskie badanie; autor raportu Bartłomiej Walczak; Opieka naukowa prof. dr hab. Marek Konopczyński. – Warszawa, 2014. – 100 s.

22. Pomocy ze strony szkoły / Eurosieroctwo // Wikipedia [Elektronij resurs]. – Rezhim dostępu: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eurosieroctwo>

Sabat N. I. The children of migrants: the modern definition and typology. The article reveals the generated with the migration processes a new phenomenon: a family of migrant workers. It is indicated that the children make up a significant part of the total number of migrants in Ukraine and act as the most vulnerable category. The concepts of «migrant children», «children of migrant workers», «social orphans», «euro-orphans», «transnational families» are outlined. The variety of classifications of the migrant workers families as well as the children from the families of migrant workers of Ukrainian and foreign scientists is noted. The negative consequences of the migration are characterized: a negative stereotype of the family making; changes in the perception of the own family; the psychological trauma that cause deviation; the change of system of value orientations; the formation of the stratum of young people-dependents. The challenges faced by the children of migrants are outlined: stigmatization, social disorientation, emotional deprivation, etc.

The main role of the educational institutions in the support of the children of migrant workers was proven, as well as the need in custody and educational work with them. The following methods and forms of work with the children of migrants were highlighted: conversation, individual consulting, socio-psychological and socio-pedagogical training, game, art therapy. It was found that the educational-methodical work of the teacher of the elementary school provides: the development of additional training programs for the students-reemigrants who returns with their parents to home, designed to facilitate them to continue their education in Ukraine; development and implementation of the programs of integration and adaptation of refugees and immigrants; the hard opposition to racism and xenophobia; to promote the preservation of the ethnic identity and languages of the immigrant ethnic groups, the development of their cultural interaction with other ethnoses of the

Ukrainian society based on mutual enrichment of the cultures; development and implementation of the special educational programs for the children of immigrants, aimed at their mastering of the state language, the study of the history and culture of Ukraine, as well as the adaptation methods of the children from immigrant families to the Ukrainian educational system; dissemination of positive information about immigration and immigrants, their contribution to the development of Ukrainian society, popularization of the ideas of tolerance and multiculturalism, education of rejection of the racial and national prejudice.

Keywords: migration, children of migrant workers, social orphans, euro-orphans, transnational family, school, teacher, custody and educational activities, forms, methods, means, activities technology.

Отримано 17.03.2017

УДК 378: 37.013:42(043.3)

Н. В. Синюк
Nvs1977@mail.ru

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Синюк Н. В. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки учнів в загальноосвітніх навчальних закладах. Використання процедури педагогічного моделювання у підготовці майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки учнів розглядається як реальний інструмент підвищення фахової компетентності. Метод моделювання дає нам практичну можливість взяти до уваги усі прорахунки в організації навчально-виховного процесу у ВНЗ та сприятиме нівелюванню другорядних чинників, які супроводжують процес професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери. Як наслідок, визначено та